

ABDURAUF FITRATNING BUXORO IJTIMOIIY HAYOTIDAGI O'RNI

Dilmurodova Sarvinoz Akmal qizi,

Tabiiy fanlar va agrobiotexnologiya fakulteti

*Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash texnologiyasi 3-kurs
talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abdurauf Fitratning Buxoro ijtimoiy hayotidagi o'rni kompleks tarzda ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda XX asr boshlarida Buxoro amirligida yuzaga kelgan ijtimoiy-siyosiy muhit, uning ichki ziddiyatlari va modernizatsiyaga bo'lgan ehtiyoj asoslab beriladi. Fitrat faoliyati jadidchilik harakati kontekstida ko'rib chiqilib, uning ma'rifatparvarlik, siyosiy va adabiy qarashlari o'zaro bog'liqlikda tahlil etiladi. Maqolada Fitratning ta'lim tizimini isloh qilish, yangi usul maktablarini rivojlantirish hamda jamiyat ongini yangilash borasidagi qarashlari muhim ilmiy manba sifatida talqin qilinadi. Shuningdek, uning Yosh buxoroliklar harakatidagi ishtiroki orqali siyosiy islohotlar g'oyasi qanday shakllangani ochib beriladi. Fitrat asarlarida aks etgan ijtimoiy muammolar, xususan jaholat, mutaassiblik, ayollar huquqsizligi va tengsizlik masalalari alohida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida Fitratning nafaqat o'z davrida, balki bugungi kunda ham dolzarb bo'lgan g'oyalar muallifi ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Fitrat, Buxoro, jadidchilik, ma'rifatparvarlik, islohot, ijtimoiy hayot, siyosiy qarashlar, modernizatsiya, milliy uyg'onish, ta'lim, tengsizlik, tafakkur, taraqqiyot

Kirish. XX asr boshlarida Markaziy Osiyo hududida, ayniqsa Buxoro amirligida ijtimoiy va siyosiy hayot murakkab jarayonlarni boshdan kechirayotgan edi. Bu davrda jamiyat an'anaviy tuzum asosida boshqarilib, unda feodal munosabatlar, diniy mutaassiblik va konservativ qarashlar ustunlik qilgan. Ta'lim tizimi eskirgan usullarga asoslangan bo'lib, keng xalq ommasining savodxonlik

darajasi past edi. Bunday sharoitda jamiyatni yangilash va rivojlantirish zarurati tobora dolzarb masalaga aylana bordi. Ana shunday tarixiy vaziyatda jadidchilik harakati shakllanib, u ijtimoiy ongini uygʻotish, taʼlim tizimini isloh qilish va jamiyatni modernizatsiya qilishni maqsad qilib qoʻydi. Jadidlar yangi usuldagi maktablar ochish, zamonaviy bilimlarni targʻib etish va milliy uygʻonish gʻoyalarini rivojlantirish orqali jamiyat taraqqiyotiga xizmat qilishga intildilar. Ushbu harakatning yetakchi vakillaridan biri sifatida Abdurauf Fitrat alohida oʻrin tutadi. Fitrat nafaqat adib va olim, balki faol ijtimoiy-siyosiy arbob sifatida ham tanilgan. U oʻz davrining dolzarb muammolarini chuqur anglab, ularni hal etish yoʻllarini ilmiy va amaliy jihatdan asoslab bergan. Uning asarlari va faoliyati orqali Buxoro jamiyatining ichki muammolari, ijtimoiy tengsizlik, jaholat va mutaassiblik kabi illatlar keskin tanqid qilingan. Mazkur maqolaning maqsadi Fitratning Buxoro ijtimoiy hayotidagi oʻrnini ilmiy asosda tahlil qilish, uning maʼrifatparvarlik va siyosiy qarashlarini yoritish hamda uning merosining tarixiy ahamiyatini aniqlashdan iborat.

Asosiy qism. Abdurauf Fitratning Buxoro ijtimoiy hayotidagi oʻrni uning serqirra faoliyati orqali namoyon boʻladi. U jadidchilik harakatining yetakchi namoyandasi sifatida jamiyatni yangilash, xalq ongini uygʻotish va ijtimoiy taraqqiyotga erishish yoʻlida muhim ishlarni amalga oshirdi. Fitratning faoliyati, avvalo, maʼrifatparvarlik gʻoyalari bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, u taʼlim tizimini isloh qilishni jamiyat rivojining asosiy omili deb hisoblagan. Fitratning fikricha, jamiyatning taraqqiy etishi uchun avvalo insonlarning tafakkuri oʻzgarishi zarur. Shu bois u yangi usul maktablarini qoʻllab-quvvatlab, ularda zamonaviy fanlarni oʻqitish tarafdori boʻldi. U yaratgan asarlar va ilmiy qarashlar orqali xalqni ilm olishga, tafakkur qilishga va yangilikka intilishga daʼvat etdi. Fitratning maʼrifatparvarlik faoliyati Buxoro jamiyatida yangi fikrlarning shakllanishiga xizmat qildi. Bundan tashqari, Fitrat ijtimoiy muammolarni chuqur tahlil qilgan mutafakkir sifatida ham eʼtirof etiladi. U oʻz asarlarida jamiyatdagi tengsizlik,

ayollar huquqsizligi, diniy mutaassiblik va jaholat kabi muammolarni keskin tanqid qildi. Ayniqsa, ayollarning ta'lim olishi va jamiyat hayotida faol ishtirok etishi masalasini ilgari surishi uning ilg'or fikr egasi ekanligini ko'rsatadi.

Fitratning siyosiy faoliyati ham uning Buxoro ijtimoiy hayotidagi o'rnini belgilovchi muhim omillardan biridir. U Yosh buxoroliklar harakati tarkibida faol ishtirok etib, Buxoro amirligidagi siyosiy tuzumni isloh qilish g'oyasini ilgari surdi. Uning fikricha, davlat boshqaruvi zamonaviy tamoyillarga asoslanishi, qonun ustuvorligi ta'minlanishi va xalq manfaatlarini ustuvor bo'lishi lozim edi.

Fitrat davlat boshqaruvini demokratlashtirish, konstitutsiyaviy tizimni joriy etish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish g'oyalarini ilgari surdi. Bu g'oyalar o'sha davr uchun yangilik bo'lib, jamiyatda yangi siyosiy tafakkurning shakllanishiga turtki berdi.

Fitratning adabiy merosi ham uning ijtimoiy qarashlarini ifodalovchi muhim vosita bo'ldi. U dramalar va publitsistik asarlar orqali jamiyatdagi muammolarni ochib berib, ularni hal etishga undadi. Uning asarlarida milliy uyg'onish, erkinlik va taraqqiyot g'oyalari markaziy o'rin egallaydi.

Shuningdek, Fitrat faoliyati Buxoro jamiyatida ijtimoiy ongning o'zgarishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. U ilgari surgan g'oyalar keyingi davr ijtimoiy-siyosiy jarayonlarida muhim rol o'ynadi. Fitratning faoliyati orqali Buxoro jamiyati asta-sekin yangilanish yo'liga o'ta boshladi.

Umuman olganda, Fitratning ijtimoiy faoliyati jamiyatni modernizatsiya qilishga qaratilgan bo'lib, uning g'oyalari bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Abdurauf Fitrat Buxoro ijtimoiy hayotida muhim o'rin egallagan buyuk mutafakkir va islohotchi sifatida tarixda qolgan. Uning ma'rifatparvarlik faoliyati, siyosiy qarashlari va adabiy merosi jamiyatni yangilash va taraqqiyot sari yo'naltirishda muhim rol o'ynadi. Fitrat jadidchilik harakati orqali ta'limni isloh qilish, xalq ongini uyg'otish va ijtimoiy adolatni qaror

toptirishga intildi. Uning ilg'or g'oyalari Buxoro jamiyatida yangi tafakkurning shakllanishiga xizmat qildi. Bugungi kunda ham Fitrat merosi milliy taraqqiyot va ma'naviy yuksalish yo'lida muhim manba bo'lib qolmoqda. Uning ilmiy va ijtimoiy qarashlari zamonaviy jamiyat rivoji uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (References)

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdurauf Fitrat. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Fan, 2000.
2. Abdurauf Fitrat. Abulfayzxon. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1991.
3. Abdurauf Fitrat. O'zbek adabiyoti namunalari. – Toshkent: O'zbekiston, 2003.
4. Abdurauf Fitrat. Sayha. – Toshkent: Fan, 1997.
5. Naim Karimov. Jadidchilik va Fitrat. – Toshkent: Sharq, 2005.
6. Ozod Sharafiddinov. Ijod va ma'naviyat. – Toshkent: Ma'naviyat, 1999.
7. B. Qosimov. Jadidchilik harakati tarixi. – Toshkent: Universitet, 2004.
8. S. Hasanov. Fitrat va milliy uyg'onish. – Toshkent: Fan, 2010.
9. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. O'zbekiston tarixi (XX asr boshlarida). – Toshkent: Fan, 2006.
10. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. 9-jild. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2005.
11. Cho'lpon. Asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 1994.
12. Abdulla Qodiriy. O'tgan kunlar. – Toshkent: Sharq, 2006.
13. Hamza Hakimzoda Niyoziy. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Fan, 1989.
14. Mo'minov. Ijtimoiy-falsafiy qarashlar tarixi. – Toshkent: Fan, 1976.
15. M. Qo'shjonov. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 1987.
16. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. O'zbek adabiyoti tarixi (darslik). – Toshkent: 2012.
17. A.Zohidov. Markaziy Osiyo ijtimoiy tafakkuri. – Toshkent: Fan, 2008.
18. UNESCO. Central Asian Intellectual Heritage. – Paris, 2015.